

Fener Rum Ortodoks Patriği IV. Meletios'un Büyük Taarruzdaki Faaliyetleri

DOI NO: 10.5578/JSS.8223

Uğur Üçüncü¹

Geliş Tarihi: 29.06.2014

Kabul Tarihi: 10.11.2014

Özet

Büyük Taarruz sırasında Fener Rum Ortodoks Patrikhanesinin dini lideri IV. Meletios'du. Meletios, Osmanlı kanunlarına aykırı bir usulle, İtilaf Devletlerinin aracılığıyla Patrik seçilmişti. Bu nedenle Osmanlı Devleti Hükümeti O'nun Patrik olmasını kabul etmemiştir. Patrik olmasından itibaren Yunanistan lehine hareket etmiştir. O, Büyük Taarruz sürecinde dini, siyasi, içtimai ve iktisadi açıdan Yunanistan'ın Anadolu davasına sınırsız destek vermiştir. Sadece ülkede değil uluslararası alanda da Türkiye aleyhine; Yunanistan lehine büyük çaba göstermiştir. Onun bu faaliyetlerini Türkler nefretle karşılamıştı.

Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde Türk Ordusu 26 Ağustos 1922'de Afyonkarahisar, Kocatepe'den Büyük Taarruzu başlatmıştır. Kısa süre içinde Büyük Taarruz Türk zaferiyle sonuçlanmıştır. Bu zafer sadece Yunanistan için değil İstanbul'da bulunan Fener Rum Patriği Meletios için de büyük bir yenilgi olmuştu. Büyük Taarruz sonrası Meletios İstanbul'dan çıkarılmıştı. Ardından istifa ettirilmiştir. Böylece Büyük Taarruz sürecindeki faaliyetleri Meletios'a pahalıya mal olmuştur.

Bu çalışmada devrin arşiv vesikaları, gazeteleri, resmi kayıtları merkezinde Fener Rum Ortodoks Patriği Meletios'un Büyük Taarruz'daki Faaliyetleri ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Büyük Taarruz, Milli Mücadele, İstanbul, Patrikhane, Meletios.*

¹ Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Tarih Bölümü, uucuncu@ktu.edu.tr

The Activities of the Fener Greek Orthodox Patriarch IV. Meletios in the Great Offensive

Abstract

IV. Meletios was Fener Greek Orthodox Patriarchate's religious leader during the Great Offensive. Meletios was elected as Patriarch in a manner contrary to the Ottoman laws, through Entente States. Therefore, the Ottoman Government did not accept him as Patriarch. Meletios acted on behalf of Greece after being Patriarch. He gave limitless support to the Greece's Anatolian case religious, political, social, and economic aspects in process of the Great Offensive. He spent a huge effort in favour of Greece against Turkey not only in the country and also in the international arena. The Turks met his activities with disgust.

The Turkish Army launched the Great Offensive from Kocatepe in Afyonkarahisar under the leadership of Mustafa Kemal Pasha, Supreme Commander, on 26 August 1922. This victory was a great defeat not only for Fener Greek Orthodox Patriarchate and also Patriarch Meletios in Istanbul. Meletios was removed from Istanbul after the Great Offensive. Then He was forced to resign. Thus, Meletios' activities in the process of the Great Offensive were cost expensive to for him.

In this study, Patriarch Meletios' activities in process of the Great Offensive will be enlightened according to the archival documents, newspapers and official records.

Keywords: *The Great Offensive, the National Struggle, Istanbul, the Patriarchate, Meletios.*

Giriş

Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi, Osmanlı İmparatorluğu yıllarında en iyi dönemlerinden birini yaşamıştır. 1453'te İstanbul'u fetheden Sultan II. Mehmet, fetihten sonra ilk olarak Patrik seçilen Georges Scolarius'a Gennadios unvanını vermiş (Ercan, 1967, 411) ve Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne müsamahalı bir ortam oluşturmuştur². Patrikhane sonraki yıllarda iktidara gelen Padişahların aynı tavrı göstermesiyle haklarını korumuştur. Öyleki Bizans'ın en güçlü olduğu devirlerde olduğundan daha fazla nüfuza sahip olmuştur (Sofuoğlu, 1996: 118-19). Fakat zamanla Osmanlı İmparatorluğu içerisinde meydana gelen ayrılıkçı Rum hareketleriyle işbirliği içine girmeye başlamıştır. Venizelos'un 6 Ekim 1910'da Yunanistan Başbakanlığına getirilmesi (Baş, 2005: 35-38). Fener Rum Patrikhanesini de doğrudan etkilemişti. Venizelos, Megali İdea³

² Patrikhanenin hukukî durumu ile ayrıntılı bilgi için bkz. (Atalay, 2005:1414-1440).

³ Megali İdea fikri, 1787'de Kerson'da, Rus Çariçesi II. Katerina ile Avusturya İmparatoru II. Josef'in hazırladıkları ve İstanbul merkezli yeni bir Bizans Devletinin kurulmasıydı. Megali İdeayı geniş Yunanistan anlamında ilk defa 14 Ocak 1844'te Yunanistan Başbakanı I.

ülküsünün önemli taraftarlarındandı. Venizelos'un ülküsünde Anadolu ve İstanbul'un Yunanistan'a dâhil edilmesi vardı. Venizelos, bu doğrultuda Fener Rum Patrikhanesinin Yunanistan'ın emrine girmesi gerektiğini düşünmekteydi. Mondros Mütarekesinin imzalanmasıyla birlikte Fener Rum Patrikhanesini kendisine bağlı hale getirmeyi başarmıştı (Polat, 2011: 265).

Patrikhane, Mondros Mütarekesinden önce ve Mütareke Döneminde Türkiye'deki Rumların siyasi faaliyetlerini, çeteler kurmalarını, gösteriler düzenlemelerini, kültürel faaliyetler yürütmelerini doğrudan kontrol etmişti. Rumların taleplerini Avrupa Devletleri hükümetlerine, kamuoylarına ve temsilcilerine taşımak görevini üstlenmişti. Öte yandan Yunanistan'dan, Rusya'dan ve Amerika'dan çok sayıda Rum muhacirin Türkiye'ye yerleştirilmesini sağlamıştı (Okur, 2002: 103). İtilaf Devletleri ve Yunanistan Başbakanı Venizelos tarafından desteklenen Fener Rum Patrikhanesi, Osmanlı Devleti'nin otoritesini sorgulamış, Hükümet ile ilişkilerini kesmişti. Avrupa kamuoyunu Türkler aleyhine harekete geçmeye çağırmıştır (Polat, 2011: 266-267). Hatta Fener Rum Patriği Doroteos Mamalis, 17 Ekim 1919'da Ermeni Patriği Zaven Efendi ile birlikte "*bütün Türkiye'nin işgal edilmesini*" istemişti (Yalçın, 2010:174).

Megali İdea ülküsüne ulaşmak için Fener Rum Patrikhanesi öncülüğünde bazı kuruluşlar teşkil edilmiştir. Bunlardan Mavri Mira doğrudan Fener Rum Patrikhanesinde kurulmuştu (Atatürk,1997:1). Mütareke Döneminde merkezini İstanbul'a taşıyan Etnik-i Eteryacı Cemiyeti, Kordus Komitesi, Patrikhane'nin kontrolü altındaydı (Polat, 2011: 266-268). Fener Rum Patrikhanesi Bolşevik İhtilali nedeniyle İstanbul'a kaçan Ruslardan silah satın almış ve bunları Rum çetelerine dağıtmıştır (Okur, 2002: 107). Mustafa Kemal Paşa *Nutuk*'unda bununla ilgili şunları söylemiştir: "*İstanbul Patrikhanesi ve Yunan Konsoloshanesi esliha ve cephaneye deposu halini almıştır ve hatta kiliseler ibadet yerinden ziyade askerî ambarlar gibi kullanılmaktadır*" Silahlandırılan ve eğitimden geçirilen Rumlar Yunan ordularında görev almışlardır (Güner,1998: 107).

Doretheos'un ölümünden sonra Patrik Vekilliğine Nikola getirilmişti. Nikola'nın azlinden sonra ABD'de bulunan Venizelos, çocukluk arkadaşı ve Atina Metropolit'i Meletios Meteksas'ın (ΜελέτιοςΜεταξάκης 1871-1935) Patrik seçilmesi yönünde çalışmalar yapmıştı (Toker,2006: 222). Fener Rum Patrikhanesinin adayı da Meletios'du (Atalay, 2001:133-134). Aslen Giritli olan Meletios, 1920'de Kıbrıs, 1918'de Atina metropolitliklerine getirilmişti. 1920'de Venizelos'un Yunanistan

Kollettes kullanmıştır. Daha sonraları Megali İdeanın program ve hedeflerini Etnik Eteryacı Venizelos belirlemiştir. Bkz. (Güler, 2007: 10); Bununla beraber İstanbul merkez olmak üzere Bizans İmparatorluğunun en geniş sınırlarıyla yeniden diriltilmesi anlamında Megali İdea fikri İstanbul'un fethine, hatta Büyük İskender'e kadar götürülmektedir. Bkz. (Sofuoğlu, 1996: 23-24).

Başbakanlığından düşmesinden sonra Kral Konstantin tarafından Atina metropolitliğinden uzaklaştırılmıştı. Bunun üzerine Meletios İngiltere ve Amerika'ya gitmişti (Toker,2006: 223). Sonuçta 8 Aralık 1921'de tartışmalı geçen seçim sonucunda Amasya Metropolitleri Yermenos'un iki oyuna karşın Atina eski Başpiskoposu Meletios 16 rey alarak Patrik seçilmiştir(Macar, 2003: 80). Osmanlı vatandaşı olmamasına rağmen Batının baskısıyla, Osmanlı hukukuna aykırı göreve başlayan ilk Patriktir (Arslan,1995: 416; Topbaş, 2007: 44; Yıldırım, 2004: 71). Bu nedenle Osmanlı Devleti O'nun Patrikliği tanımayacağını bildirmiştir (Toker, 2006: 224). Meletios ise İstanbul'da Rumlar tarafından sevinç gösterileriyle karşılanmış, 6 Şubat 1922'de makamına oturmuştu (Atalay, 2001:136-137). Daha ilk konuşmasında, Anadolu'da Yunan zaferi için kiliselerde dua edileceğini ifade etmiştir (Yıldırım, 2004: 72).

1.Büyük Taarruz Öncesinde Patrik Meletios

Patrik Meletios, Büyük Taarruz öncesinde Yunanistan'ın Anadolu politikasına açık destek vermiştir. Şubat, Mart 1921'de başta İngiltere olmak üzere İtilaf Devletleri nezdinde girişimlerde bulunmuştur. 1 Şubat 1921'de İtilaf Devletleri Başbakanlarına Türkiye'de "*Rumluğun kurtarılmasına*" dair telgraflar çekmiştir. 15 Şubat 1921'de İstanbul Rumlarıyla, Türkiye idaresinde kalacak Rumlar hakkında yazdığı uzun bir yazıyı işgal güçlerinin siyasi temsilcilerine göndermiştir. 22 Şubat 1921'de "*Rumların kurtarılması*" için Londra Konferansına telgrafla başvurmuştur. 23 Şubat 1921'de Londra'ya gitmiş, burada İngiliz Kralına Patrikhanenin arması bulunan bir diploma vererek kendisinden Sevr Antlaşmasının değiştirilmemesi için çalışmasını rica etmiştir. 5 Mart 1921'de Edremit halkının Yunanistan idaresini istediğine dair Londra'ya telgraf göndermiş, 9 Mart 1921'de Londra'da, Saint MaryKilisesinde, Fener Patrikhanesi'nin Hıristiyanlık adına yaptığı mücadeleyi ve Türklere karşı açılan savaşları anlatmıştır (Topbaş, 2007: 44-45).

Patrik Meletios, Büyük Taarruz öncesinde İstanbul Rumlarını Yunan Ordusuna katılmaya davet etmiştir. Polis Müdürlüğü, Meletios'un bu faaliyetlerini Dâhiliye ve Harbiye Nezaretine bildirmişti. Adı geçen Nezaretler konuyu Meclis-i Vükelaya taşımıştır. 13 Mayıs 1922 tarihinde Meclis-i Vükela'da gündeme alınan yazılara göre Meletios, Yunan çıkarlarına hizmet eden konuşmalar yapmaktadır. Patrikhane, Yunan Komiserliği ile birlikte Yunan ordusuna katılması için gönüllü ordu teşkil etmektedir. Bunun için Yunan Konsolosluğunun üçüncü katında gönüllü asker kaydedilmektedir. Oluşturulan birliklerin başına General Yuvamon getirilecektir. Şimdiye kadar toplanan 12.000 kişi ilk olarak Çorlu'ya gönderilip burada askeri açıdan hazır hale getirileceklerdir (BOA, MV., 223/158-1). Meclis-i Vükela, bu tezkerelerin hemen İstanbul'daki yabancı

devletler temsilciliklerine ve yurtdışındaki Osmanlı elçiliklerine gönderilerek konu üzerinde dış ülkelerin dikkatlerini çekmek istemiştir (BOA, MV., 223/158-1). Öte yandan Patrikhane Osmanlı Devleti hukukunu çiğnemekte, kanunsuz eylemlere girişmekteydi. Bu durum, Osmanlı Devleti'ni rahatsız etmekteydi. 15 Mayıs 1921'de Harbiye Nezaretinin Meclis-i Vükela'ya gönderdiği tezkerede bu rahatsızlığı görmek mümkündür. Meclis-i Vükela'nın 19 Mayıs 1921 tarihli oturumunda okunan tezkereye göre, Fener civarında Osmanlı tüfeği taşıyan bir Yunan askeri tutuklanmıştır. Zanlı, İtilaf Devletleri Polis Merkezine sevk edilirken Patrikhane duruma müdahale etmiştir. Öte yandan tezkerede Patrikhanenin alenen silah kaçakçılığını himaye ettiği ifade edilmiş ve bu kanunsuz durumlar hakkında gerekli tedbirlerin alınması istenmiştir. Meclis-i Vükela ise İtilaf Devletleri temsilcilikleri nezdinde girişimlerde bulunması için Hariciye Nezaretine vaziyetin bildirilmesi kararı almıştı (BOA, MV., 221/157-1).

Patrik Meletios, Büyük Taarruz öncesinde Yunan emellerine hizmet etmeye devam etmiştir. Hıristiyanlığın manevi gücünü fazlasıyla kullanmıştır. Dünya kamuoyunda, Türk Yunan Savaşını Müslümanlarla Hristiyanların savaşı gibi göstermeye çalışmıştır. Bu çabayı Yunanistan Kralı ve Hükümeti de desteklemiştir (*Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Ağustos 1922, 2; *Yeni Adana*, 13 Ağustos 1922, 2).

Meletios, amacına ulaşmak için siyaseti de kullanmıştır. Yunanistan'ın Anadolu ve Trakya'daki işgallerini kolaylaştırmak için yoğun gayret göstermiştir (*Babalık*, 21 Ağustos 1922, 1; *Varlık*, 21 Ağustos 1922, 2). Örneğin, 15 Ağustos 1922'de Hasköy Rum Kilisesi'nde Rum, Ermeni ve Musevi topluluklarının ruhani temsilcileriyle bir araya gelmiştir. Toplantıda, özellikle Musevilerin temsilcisi Hahamhane Dini Mahkeme Başkanı İshak Arabiye ile yakın ilişki kurmuştur. Musevilerin Filistin'deki politikalarını onayladıklarını ifade ederek Yunanlıların Anadolu siyasetine desteklerini sağlamaya çalışmıştır (*Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Ağustos 1922, 1; *Babalık*, 21 Ağustos 1922, 1). Din adamlarının asli görevlerini bırakıp siyasete karışmaları ve Musevi temsilcilerinden İshak'ın Meletios'la teması Türkleri rahatsız etmiştir. Bu rahatsızlık Hahambaşına bildirilmiştir (*İkdâm*, 16 Ağustos 1922, 1). Meletios'un siyasi faaliyetlerine dair verilebilecek bir örnek de İngiltere Başbakanı Lloyd George'un Avam Kamarasında Yunanlılar lehinde yaptığı konuşma sonrasındaki takındığı tavidir. Lloyd George'un konuşması Yunanistan'ın Anadolu siyaseti için oldukça değerliydi. Yunanistan, 30 Temmuz 1922'de merkezi İzmir olmak üzere bir Muhtar devleti ilan etmişti. Fakat bu girişim, uluslar arası alanda kabul görmemiş protestoyla karşılanmıştı. Böyle bir zamanda İngiltere Başbakanı Lloyd George, 4 Ağustos 1922'de Avam Kamarası'nda Yunanistan lehine bir konuşma yapmıştı (*İstikbâl*, 24 Ağustos 1922, 1; *Vakit*, 18 Ağustos 1922,

1; *Babalık*, 4 Eylül 1922, 2). Lloyd George, Türklerin Anadolu'da çok sayıda Rum vatandaşına zulüm yaptığını bu nedenle Yunan idaresinin ve ordusunun Anadolu'da bulunması gerektiğini belirtmiş, İzmir Muhtariyeti'ni tanımişti (*Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Ağustos 1922, 1; *Babalık*, 21 Ağustos 1922, 1; *Şark*, 9 Ağustos 1922, 1; *Yeni Adana*, 13 Ağustos 1922, 1). George'un konuşması bütün Rumları olduğu gibi Patrik Meletios'u da memnun etmişti. Patrik'in çağrısı üzerine İki Meclis 7 Ağustos'ta toplandı. İlk olarak Meletios söz alarak İngiltere Başbakanı Lloyd George'un Avam Kamarasındaki konuşmasından övgüyle bahsederek bir teşekkür telgrafi çekilmesini teklif etti. Teklifin kabul edilmesiyle birlikte Lloyd George'a gönderilecek uzun bir telgraf kaleme alınarak Patrikhane tercümanı Kostanidi'ye teslim edildi. İki Meclis, aynı toplantıda Rumların milli amaçlarının gerçekleşmesi adına kiliselerde dualar edilmesi, Kayseri ve Çatalca Metropolitlerinin Patrikhane adına Yunan ordusunu selamlamaları kararları alındı (*Akşam*, 8 Ağustos 1922, 1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Ağustos 1922, 2). Hazırlanan telgraf ise Lloyd George'a gönderilmişti (*Islahat*, 13 Ağustos 1922, 1). Lloyd George, Patrikhanenin telgrafına 9 Ağustos 1922'de şu yanıtı vermiştir:

"Telgrafnamenizi memnuniyetle aldım. Ben hiçbir şey yapmadım. Ancak insaniyet ve adalet namına hareket ettim. Emin olabilirsiniz ki adalet ve insaniyet için çalışıyorum, çalıştım ve yine çalışacağım." (TİTE, 56/-50-2).

Meletios, İstanbul'daki Rum basınının Yunan davasına dair yazılarını yönlendirmeye çalışmıştır. Örneğin, Rumca gazetelerin müdürlerini 10 Ağustos 1922 sabahı makamına çağırmıştır. Onlardan birlik beraberlik içinde olmalarını, zamanın ruhuna aykırı davranmamalarını "*milli meseleyi partililik uğruna yıpratmamalarını*" istemiş, eleştiri hakkını yabancı basına bırakmalarını tavsiye etmişti (*Akşam*, 8 Ağustos 1922, 1). Meletios, Hristiyanlığın manevi gücünü askerlerin mücadelelerine pozitif yönde yansıtmaya çalışmıştır. 11 Ağustos 1922 tarihli *Islahat* gazetesinin bildirdiğine göre Meletios, cephedeki Yunan askerlerine Patrikhanenin selamının gönderilmesine karar vermişti (*Islahat*, 11 Ağustos 1922, 1). Zira Meletios, Anadolu'da yeniden Türk-Yunan savaşının çıkacağı beklentisi içerisindeydi. Bunun için gönüllü toplamak ve para yardımı sağlamak için çabalarını sürdürmüştür. O, Yunanlıların Anadolu'da başarısızlığı durumunda İstanbul'un da aynı akıbete uğrayacağı endişesini taşıyordu. Bu nedenle İstanbul halkını işin içine çekmeye çalışmıştır. Patrikhanede yapılan gizli toplantılardan birinde yeniden başlayacak Türk Yunan Savaşının, İstanbul halkının da katılmasının dini bir sorumluluk olduğu belirtmiştir. Meletios, İstanbul'daki Yunan subay ve askerlerin mali durumlarının düzeltilmesi adına yardım çabalarında bulunmuştur (Toker, 2006: 231, 234-235, 238). Patrikhane vasıtasıyla Anadolu'da savaşan Yunan askerleri için

yerli Rumlara vergiler de koydurmuştur. Sen Sinod Meclisi, bütün Rumlardan “*Milli Vergi*” adı altında vergi toplanması kararı almıştı. Bunun için komisyonlar oluşturularak vergi toplamaya başlanmıştı. Vergi vermeyenlerin Patrikhane ve Yunan dairelerince işlerinin yapılmayacakları ve bunların isimlerinin deşifre edileceği belirtilmişti (Atalay, 2001:133-138; Toker, 2006: 231, 237).

Meletios’un bu faaliyetleri Anadolu Rumlarını ve Ortodoks Türkleri rahatsız etmiştir. Papa Eftim’in (PavlosKarahisarthis) liderliğindeki Türk Ortodoksları Kilisesi tepki olarak 1 Nisan’da Kayseri’de bağımsızlığını ilan etmiştir (Baş, 2005: 52). Anadolu Rumlarından bir heyet Meletios’a müracaat ederek Anadolu Rumlarının gelecekteki huzurlarının Türklerle barış halinde yaşamaktan geçtiğini, Patrikhane’nin bu görüş çerçevesinde çalışmasını istemişlerdir. Meletios, bu çağrı ve eleştirileri dikkate almamıştı. Patrikhane’yi silah deposu haline getirmeye devam etmiştir (Toker, 2006: 238-239). Ayrıca Fener Rum Patrikhanesi Kayseri’deki Türk Ortodoks Patrikhanesini tanımadığını ilan etmişti (Ercan, 1967: 422).

Öte yandan Büyük Taarruzun hemen öncesinde Yunanistan’ın İstanbul Fevkalade Komiser Vekili Simopulos’un girişimleriyle bir süredir Yunanistan Hükümeti ile Patrikhane arasında yaşanan gerginlik de giderilmeye çalışılmıştır. Simopulos, Atina’ya giderek Hariciye, Dâhiliye ve Harbiye Nazırlarıyla görüşmelerde bulunmuştur. Görüşmelerinde Yunan Hükümeti ile Patrikhane arasında ilişkilerin yeniden kurulmasının gerekliliğini belirtmiştir. Yunan basının bildirdiğine göre Yunanistan Hükümeti, Simopulos’un teklifine olumlu bakmaktadır (*Akşam*, 23 Ağustos 1922, 1). Bununla beraber Simopulos’un Yunanistan Hükümeti ile Patrikhane ilişkilerini yeniden canlandırma çabaları ancak Büyük Taarruz sonrasında meyvesini verecekti (*Akşam*, 22 Ekim 1922, 2). Yunan Hükümeti’nin aksine Venizelos, Meletios’un en önemli destekçisiydi. Venizelos Londra’dan Meletios’a gönderdiği mektupta İstanbul’da bulunan Rum Müdafaa-i Milliye Komitesine yardım edilmesini, büyük bir teşkilat kurulmasını, Ermeni komitesiyle işbirliği içinde hareket edilmesini, gerektiği takdirde bir ihtilal çıkarılarak suikastlar yapılmasını istemiştir (Toker, 2006: 241).

2. Büyük Taarruzda Meletios

Başkumandan Mustafa Kemal Paşa, uzun zamandır büyük bir gizlilikle sürdürdüğü taarruz planını 26 Ağustos 1922 sabahı Afyon Kocatepe’den tatbika başladı. Taarruzun hemen öncesinde Anadolu’dan harice ve hariçten Anadolu’ya tüm iletişim yasaklanmıştı (Üçüncü, 2012: 55). Cumartesi günü başlatılan Büyük Taarruz’dan gerek Avrupa gerekse Yunanistan ve İstanbul’daki Patrikhane hemen haberdar olamadı. İzmir’de

bulunan Yunan Başkumandanı Hatzianestis dahi 28 Ağustos günü öğle üzeri Türklerin umumi harekâtını öğrenebilmişti(*Trikopis Nerede, Kime Nasıl Teslim Oldu?*, 1964: 517). Başlangıçta Yunanistan, Büyük Taarruzdaki Türk başarılarını önemsiz göstermeye çalışmıştır. Fakat Dumlupınar Meydan Savaşından sonra Yunanistan'ın ve Avrupa devletlerinin bakışı değişmiştir. Özellikle Yunanistan Hükümeti ve Patrik Meletios, Türklerin Anadolu Rumlarına mezalime başladıkları propagandalarını yoğunlaştırmışlardır. Bu anlamda Yunan ordusuna yardım çağrılarını artırmışlardır.

Meletios liderliğindeki Patrikhane ve bağlı kiliseler Yunan ordusunun Büyük Taarruzda zafer kazanması için ayinler düzenlemişlerdir. Ayinlerde Yunan askerlerinin kesin zaferi için dualar etmişlerdir. Meletios halkı Yunan ordusuna her anlamda yardım etmeye çağırılmıştı. Meletios'un Büyük Taarruz sürecindeki faaliyetleri ise Osmanlı istihbarat görevlilerince yakından takip edilmeye ve kayıt altına alınmaya devam edilmiştir. 4 Eylül 1922 tarihli istihbarat raporuna göre, Meletios, Beşiktaş Rumlarının daveti üzerine 3 Eylül 1922 Pazar günü sabah saat 9.00'da beraberindeki heyetle Beşiktaş'taki Panagia Kilisesine gitmiştir. Bu sırada Patrik'in binmiş olduğu otomobile Bizans bayrağı çekilmişti. Kilise kapısına da Bizans bayrağı ve Meletios'un büyük bir resmi asılmıştı. Resmin altında büyük yazılarla Bizans İmparatorluğu ifadesi bulunmaktaydı. Bu sırada kiliseye giren Rumların göğüslerinde Bizans bayraklı rozetler takılmıştı. Kilisede önce Yunan ordusunun galibiyeti için bir ayin düzenlendi. Ardından Patrik Meletios, ayine katılanlara hitaben bir konuşma yaptı. Konuşmasında "*Anadolu'da Rumlar katledilirken İstanbul'da kendilerinin rahat oturmamalarını*" söyledi. Herkesin elinden geleni yapmasını, isteyenlerin hemen cepheye gitmelerini ya da Salib-i Ahmer'e kaydolmalarını istedi. Meletios, bir süreden beri İstanbul'da bulunmakta olan Yunan Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'ne mensup 350 askerın Salı günü cepheye gideceği bilgisini verdi. İstanbullu Rumları onları takip etmeye çağırdı. Beşiktaş Rum Cemaati Reisi, Meletios'a cevaben bütün Beşiktaş Rumlarının Yunan ordusunun mücadelesine yardım etmeye hazır olduklarını belirtti. Ayin ve konuşmalardan sonra Meletios, Rum okuluna gitmiş, yarım saat kaldıktan sonra Patrikhane'ye geri dönmüştü (*TİTE*, 40/184/184-1-2).

Yunan Ordusunun Büyük Taarruzun ilerleyen safhalarında art arda yenilgiler alması Fener Rum Patrikhanesini ziyadesiyle üzmüştür. Meletios, Yunanlıların içinde bulunduğu zor durum nedeniyle Patrikhane'ye bağlı ruhani temsilcilere birer tamim göndererek matem tutulmasını istemişti (*Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Eylül 1922, 2). Öte yandan Anadolu'ya takviye kuvvet olarak gönderilmesi düşünülen Trakya'daki Yunan askerlerini motive etmiştir. 2 Eylül 1922 tarihli istihbarat raporuna göre, Patrikhane'den Trakya'daki Yunan askerlerini takdis etmek ve Patrikhanenin selamını iletmek için Trakya'ya iki mektup gönderilmiştir (*TİTE*, 56/50-2. 4 Eylül

1922’de Meletios başkanlığında yapılan toplantıda, İstanbul Rumlarının acilen Yunan ordusuna maddi ve manevi yardımlarda bulunmalarının sağlanması, “*Müdafaa-i Zabitan ve Efradının*” hemen Patrikhaneye çağrılmaları ve cepheye gönderilmeleri kararları alınmıştı (*Vakit*, 3 Eylül 1922, 1; *Vakit*, 4 Eylül 1922, 2).

Patrikhane’nin çağrıları doğrultusunda Metropolitler de aynı şekilde hareket etmişlerdir. İzmir ve Kuşadası Metropolitleri Yunan askerlerine moral vermek ve onların maneviyatlarını artırarak Türk ordusu karşısında direnmelerini sağlamak için cepheye gitmek istemişlerdi. Bunun için Metropolitler 5 Eylül 1922’de öğleden sonra İzmir’den hareket etme teşebbüsünde bulunmuşlardır. Fakat güvenlik gerekçesiyle onların hareketlerine izin verilmemiştir (*Şark*, 7 Eylül 1922, 2).

Yunan ordusunun Türk kuvvetleri karşısında tutunamayıp geri çekilmesiyle beraber sivil Rumlar çareyi kaçmakta bulmuşlardı. Zira işgal döneminde Yunan ordusuna her türlü kolaylığı sağlamış olan yerli Rumlar Yunan ordusunun çekilmesiyle Türkler tarafından cezalandırılacaklarından korkmaktaydılar. Bu nedenle Yunan askerleriyle birlikte gitmeyi tercih etmişlerdir. İşgal sürecinde Yunanistan lehine ziyadesiyle faaliyet gösterenlerden biri de İzmir Metropolit Hrisostomos Kalafastis’ti. O, Türk ordusunun şehre yaklaşmasıyla oluşan paniği ortadan kaldırmak için şehirdeki dini temsilcileri devreye sokmuştu. Hrisostomos’un önderliğinde şehirdeki diğer dinlerin ruhani temsilcileri toplantılar yaparak halkı sükûnete çağıran beyannameler yayınladılar. Bunlardan biri 6 Eylül 1922 tarihlidir. Beynamede halk telaş ve korkuya kapılmadan işleriyle uğraşmaya çağrılmaktaydı (*Şark*, 8 Eylül 1922, 1; *Islahat*, 8 Eylül 1922, 1; *Peyâm-ı Sabâh*, 13 Eylül 1922, 2). Hrisostomos önderliğinde, dini temsilciler İtilaf Devletleri nezdinde de girişimlerde bulunmuşlardır. Oluşturulan dini temsilciler, konsolosları ziyaret ederek İzmir’de halkın can ve mal güvenliğinin sağlanması için yardımda bulunmuşlardı (*Sada-yı Hak*, 6 Eylül 1922, 1; *Şark*, 7 Eylül 1922, 2; *Sada-yı Hak*, 6 Eylül 1922, 1-2; *İkdâm*, 8 Eylül 1922, 1; *Islahat*, 7 Eylül 1922, 2; *Sada-yı Hak*, 7 Eylül 1922, 2; *Peyâm-ı Sabâh*, 13 Eylül 1922, 2).

Anadolu’da Rum nüfusun hızla azalması Meletios’u harekete geçirmiş, göçleri engellemeye çalışmıştır (*Vakit*, 7 Eylül 1922, 2; *Babalık*, 10 Eylül 1922, 1; *İstikbâl*, 10 Eylül 1922, 1; *Varlık*, 11 Eylül 1922, 4). 6 Eylül 1922’de Rum Patrikhanesinde, Meletios başkanlığında toplanan Sen Sinod Meclisi, Anadolu’daki ruhani heyetlerle Rum halkına “*baba yurtlarını terk etmemeleri*” çağrısında bulunan telgraflar yazmıştır. Telgraflarda ayrıca Patrikhanenin Rum halkının huzur ve güvenliği için her türlü çabayı sarf edeceği bildirilmişti (*Vakit*, 7 Eylül 1922, 2; *İkdâm*, 7 Eylül 1922, 1).

Meletios, Büyük Taarruz sürecinde Yunanistan’daki siyasi işlere müdahil olmaktan da geri kalmamıştı. Yunanistan’daki siyasi kamplaşmada,

Kral Konstantin ve Yunan Hükümetinden ziyade Venizelos'a yakın durmuştu. Venizelos da Meletios ile yakın temas kurmuştu (*Vakit*, 7 Eylül 1922, 2; *İkdâm*, 7 Eylül 1922, 1). Meletios, Venizelos'tan Büyük Taarruz sürecinde uluslararası destek sağlamada önemli katkılar beklemişti. 6 Eylül'de Patrikhane'de düzenlenen toplantı sonrasında Venizelos'a bir telgraf çekerek Anadolu'daki Rumlar için daha fazla çalışmasını istemişti (*İkdâm*, 14 Eylül 1922, 2). Türkler karşısında Yunan Ordusunun aldığı mağlubiyetler neticesinde Yunanistan Başbakanı Dimitrios Gunaris Hükümeti düşmüştü. Bu gelişme Patrikhane-Yunanistan Hükümeti arasında ilişkilerin yeniden kurulması fırsatını doğurmuştu. İstanbul Patrikhane'si 6 Eylül'deki toplantıda "bu buhranlı zamanlarda bütün Yunanistan'ın müttehiden çalışması" gerektiğini belirtmişti. Venizelos'a ve Yunan Hükümeti'ne çekilen telgraflarda birlik beraberlik çağrısında bulunulmuş, ayrıca Yunanistan'ın İstanbul Komiseri ve askeri heyeti ziyaret edilmişti (*Şark*, 7 Eylül 1922, 2). Yunanistan'daki yeni Hükümet ise Patrikhane'nin yakınlaşmasına olumlu yanıt vermişti. Böylece Büyük Taarruzdaki mağlubiyetler, Patrikhane ve Yunanistan Hükümetinin birlikte hareket etme kararını sağlamıştı (*İkdâm*, 14 Eylül 1922, 2; *Vakit*, 14 Eylül 1922, 3).

Meletios, İstanbul'da Yunan Müdafaa-i Milliye Teşkilatı ile işbirliği yaparak son bir hamleyle Türk ordusunun mağlup edilebileceğine inanıyordu. Bu inançla İstanbul'da silahlı gönüllü birliklerin teşkiline, silah dağıtımına, Ermenilerin Yunan davasına ortak edilmesine, kiliselerin askeri depo olarak kullanılmasına katkı sağlamıştır. 8 Eylül 1922 tarihli istihbarat raporuna göre, Patrikhane tarafından alınan karar gereği önceden bazı kiliselerde sandıklar içinde saklanan silah ve patlayıcı maddeler çıkarılarak halka dağıtıldığı haberi alınmıştır. Yine bazı Ermeniler Yunan Müdafaa-i Milliye Teşkilatına kayıt olmuşlardır (*TİTE*, 55/163-1).

Patrikhane, Büyük Taarruzun sonlarında, Türkler aleyhinde, Rumları teskin edecek propagandalara da başlamıştı. 8 Eylül 1922 tarihli istihbarat raporuna göre iki gündür Rum kamuoyu Türkler aleyhinde hazırlanmaktadır. İstanbullu Rumların Trakya'daki Yunan ordusuna gönüllü olarak katılmak istedikleri, Rum milliyetçiliğinin zirve yaptığı, Lord Curzon-Venizelos görüşmesinin anlaşmayla sonuçlandığı, Ankara Hükümeti üzerine yapılacak baskıyla Anadolu meselesinin Yunanistan lehine çözüleceği ve Yunan ordusunun takviye edilen büyük kuvvetlerle "*Kemalîleri fena bir halde bırakacakları*" gibi propagandalar yapılmaktadır (*TİTE*, 55/165-1).

Meletios liderliğindeki Patrikhane, uluslararası alanda Türkler aleyhinde propagandalarını artırmıştı. Türkler aleyhinde birçok iddiaları içeren mektupları Batı'da siyasi ve dini temsilciliklere göndermiştir. Bu amaçla 14 Eylül 1922'de Avrupa ve Amerika'nın çeşitli dini ve siyasi temsilciliklerine 12 telgraf çekmişti (*İkdâm*, 15 Eylül 1922, 1). Meletios, Avrupa başkentlerine gönderdiği metropolitler aracılığıyla Anadolu'da

Rumların soykırımı tabi tutuldukları iddiasında bulunmuştur. Meletios'un çabalarıyla Patrikhane'nin Sen Sinod Meclisi bütün Hıristiyan dünyasını yardıma çağırması ve seferberlik ilan etmiştir. TBMM Hükümeti ise Anadolu'daki Ortodoks papazları şahit göstererek Patrikhane'nin iddialarını boşa çıkartmaya çalışmıştır. Buna karşın Meletios şahit gösterilen Anadolu papazlarının Ankara Hükümeti'nin kontrolünde hareket ettiklerini dolayısıyla kendi iddialarının doğru olduğunu belirtmiştir (Atalay, 2001:138-139).

Anadolu'dan pek çok Rum, Türkler tarafından cezalandırılacakları endişesiyle İstanbul'a gelmişlerdir. Bunların pek çoğu perişan bir haldeydi. Patrikhane, Büyük Taarruz sürecinde İstanbul'a gelen muhacirlere yardım etmiştir. İstanbul'da Rumca gazetelerin belirttiğine göre 19 Eylül'de Meletios, İki Meclis'i olağanüstü toplantıya çağırmıştır. Yapılan toplantıda Patrik, üzüntü ve heyecanını saklayamayarak uzun bir konuşma yapmıştı. Toplantıya katılanların dikkatlerini İstanbul'a gelmiş ve gelmeye devam eden binlerce muhacire çekmişti. Meclis'te muhacirler için alınan iktisadi tedbirlerin yanı sıra başta Fener Rum Patrikhanesi olmak üzere İstanbul'da bağlı kiliselerde ayinlerde kullanılması zorunlu olanlar dışında bütün kıymetli eşyaların hemen satılmasına oybirliğiyle karar verilmiştir. Meletios "*böyle kıymetli ve mukaddes eşyanın*" Rum milletinin bir süreden beri geçirmekte olduğu kara günlerde kullanılması gerektiğini belirtmişti (Akşam, 21 Eylül 1922, 3).

Büyük Taarruzun sonlarında kurtarılan bölgelerde ikamet eden Türk halkının bazıları intikam duygusuyla hareket etmişlerdi. Gayrimüslim unsurlara saldırmanın idamla cezalandırılacağına dair Mustafa Kemal Paşa'nın kesin emrine rağmen, istenmeyen olaylar meydana gelmiştir. Bunlar arasında halkın Gayrimüslim din adamlarına saldırıları önemlidir. Saldırıları Yunanlılar tarafından uluslararası alana abartılı bir şekilde taşınarak propaganda malzemesi yapılmıştır. Özellikle İzmir Metropoliti Hrisostomos'un Valilik Binası'ndan çıkarken halk tarafından öldürülmesi fazlasıyla kullanılmıştır. Türk basını Hrisostomos'u öldürenler arasında Anadolu Rumlarının olduğunu iddia etmişse de olay Yunanlıların Türkler aleyhinde mezalim iddialarında önemli bir koz olmuştu (İstikbâl, 28 Eylül 1922, 1). 16 Eylül tarihli Atina telsizi İzmir Metropoliti Hrisostomos'un öldürüldükten sonra cesedinin caddelerde sürüklendiğini belirtmişti. Kıyafet değiştirerek yabancı bir vapurla Yunanistan'a kaçmayı başaran Ayafotini Metropolitinin ağzından Hristomos'un nasıl öldürüldüğünü kamuoyuna taşımıştı (BCA, 30..10.0.0/54.355..13.).

3. Büyük Taarruz Sonrası Patrik Meletios

Büyük Taarruz'un Türkler açısından başarıyla sonuçlanması, Yunanistan'da iktidar değişikliğiyle sonuçlanmıştır. Albay Nikolaos Plastiras, Albay Stilianos Gonatas ve Yüzbaşı Dimitrios Fokas'ın liderliğinde, Yunan hükümetine ve Kral Konstantin'e karşı ihtilal gerçekleştirilmiştir. Neticede Kral Konstantin yetkilerini ihtilal komitesine bırakmak zorunda kalmıştır. Böylece Yunanistan'da Venizelos'a tekrar iktidar yolu açılırken, aynı zamanda Meletios'a karşı çıkan tek güç Atina Kilisesi kalmıştı (Atalay, 2001:140). Bu gelişmeler doğaldır ki Meletios için memnuniyet vericiydi. Zira 31 Eylül Pazar günü Beyoğlu'nda Panagia Kilisesi'nde Kilise idare heyetiyle yaptığı görüşmede Yunanistan İhtilaline dair düşüncelerini ifade etmiştir. Ona göre ihtilal, kansız bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu memnuniyet vericidir. Yunanistan'ın hakkını gasp ettiklerine inandıkları Kral ve Hükümet temsilcilerinin cezalarının ülkeden sürgün edilmelerinden ibaret olacağını söylemiştir (*Akşam*, 2 Ekim 1922, 3).

Diğer taraftan Anadolu'da Papa Eftim başkanlığında Türk Ortodoksları, Fener Rum Patrikhanesinin Büyük Taarruzda gösterdiği hareket tarzını şiddetle tenkit etmiştir. Tenkitler üzerine Meletios, Anadolu'daki Ortodokslara bir tamim göndermiştir. Tamiminde, Anadolu'nun aslen Hristiyan memleketi olduğunu, bugünkü savaşın sonunda Türklerin hezimete uğratılacağını, Yunan askerlerinin Megaliİdea'yı gerçekleştirmek amacıyla Anadolu'ya çıktığını, Fener Patrikhanesine bağlı Anadolu'daki milli hareketlere karşı çıkararak Yunan Ordusuna destek vermelerini istemiştir (Baş, 2005: 57). Buna karşın 21 Eylül 1922'de Anadolu Metropolitlerinin de katılımlarıyla Kayseri'de bir kongre yapılmıştır. 72 ruhani başkanın imzaladığı bir tutanak kabul edilmiştir. Tutanakta, Türk Ortodoksları Umum Kilisesinin kurulduğu, Patrik Meletios'un başkanlığındaki Fener Rum Ortodoks Kilisesiyle tüm ilişkilerin kesildiği ifade edilmiştir⁴. Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi yeni kurulan patrikhaneyi tanımamış, (Baş, 2005: 57) Roma Kilisesi ise bu kuruluşu aforoz etmişti (Şahin, 1980: 191-192).

İzmir'e Türk ordusunun girmesinden sonra Patrik Meletios Anadolu'da Yunan zaferi umudunu yitirmeye başlamıştı. Sıranın İstanbul'a geleceğini fark etmişti. Patrikhane buna engel olmak için Anadolu'dan İstanbul'a gelmiş ve buradan yurt dışına kaçmaya çalışan Rumları kararlarından vazgeçirmeye çalışmıştı (Atalay, 2001:140). 24 Eylül 1922'de Meletios, Patrikhane Kilisesi'nde yönettiği ayinde, İstanbul'dan kaçmakta olan Rum zenginlerini sert bir dille suçlamıştır. Ayinde öncelikle İzmir'de öldürülen Metropolit Hrisostomos'un ruhu için dua okumuştur. Hrisostomos'un hayatı ve çalışmaları hakkında bilgi verdikten sonra

⁴ Kabul edilen mazbata metni için bkz.: (Şahin, 1980: 190-191).

İstanbul'dan yabancı ülkelere kaçan zengin Rumları eleştirmiştir. Onların fakirlerin sırtından servetler kazandıklarını, güvenliğin sağlanması halinde tekrar İstanbul'a gelerek fakirleri sömürmeye devam edeceklerini belirtmişti. Zengin Rumların kaçışlarının fakir halk nezdinde paniğe sebebiyet verdiğini söylemiştir. Meletios, kendilerinin Hrisostomos gibi, her şeye katlanacaklarını sözlerine eklemiştir. Ayinde ayrıca beş yüz bin muhacir için yardım talebinde bulunmuştur. Ayine katılanlar derin üzüntü yaşamışlar, bazıları: “*Cümlemiz ölmek için kalacağız!*” diye bağırıyorlardı (*Akşam*, 25 Eylül 1922, 1).

29 Eylül 1922'de öğleden sonra saat üç buçukta Meletios başkanlığında toplanan İki Meclis'te Rumların İstanbul'dan gitmeleri meselesi görüşülmüştü. Herkesin işiyle, gücüyle uğraşmaları, şehri terk etmemelerine dair bir tebliğin hazırlanarak Pazar günü okunmak üzere kiliselere ve basına dağıtılması kararı alınmıştı (*Akşam*, 30 Eylül 1922, 2; *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Ekim 1922, 3; *Akşam*, 4 Ekim 1922, 2). Alınan karar gereği Patrikhane, hazırladığı tebliği İstanbul, Terkos, Kadıköy ve Çatalca Kiliselerine göndermişti (*Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Ekim 1922, 2).

Meletios, 31 Eylül Pazar günü ise Beyoğlu'nda Panagia Kilisesi'ndeki ayine başkanlık etmiştir. Ayinden sonra yaptığı konuşmada öncelikle gelişmelerin Rumlar için üzüntü verici olduğunu belirtmişti. Ardından hiçbir sebep olmamasına rağmen İstanbul'dan kaçarak paniğe neden olan zengin Rumları bir kez daha suçlamıştır. “*Onlar, anlaşıldı ki, bizden değıllermiş!*” ifadesini kullanmıştır. Hiçbir sebep yokken Avrupa'ya kaçma yolunda boş yere harcadıkları paralarını “*çıplak, aç ve ölüm tehlikesine maruz bulunan muhacirlere*” vermelerinin daha iyi olacağını belirtmiştir (*Akşam*, 2 Ekim 1922, 3).

Bu sırada yeni gelişmeler Patrikhane'yi de endişelendirmişti. Zira Mudanya Ateşkes antlaşmasından sonra Türk ordusunun İstanbul'a gireceği anlaşılmıştı. Bunun üzerine basında Patrikhane'nin de şehri terk etmeyi düşündüğüne dair haberler çıkmıştı. Örneğin *Tan* gazetesi, Patrikhane merkezinin Aynaroz'a (Mont Athos) nakledileceğini yazmıştı (*İstikbâl*, 17 Ekim 1922, 2). Oysaki bu söylentiler gerçeği yansıtmamaktaydı. Meletios, yaptığı ayinlerde halen İstanbul'dan kaçılmaması çağrılarını yapmaya devam etmekteydi (*Akşam*, 23 Ekim 1922, 3).

Meletios, 11 Kasım 1922'de Beyoğlu'nda Aya Triada Kilisesi'ne gitmişti. Burada yaptığı konuşmada imtihan günleri geçirdiklerini, halkın sebepsiz yere konsoloshane sokaklarında toplanmalarına anlam veremediğini belirterek İstanbul Rumlarının bu hareketlerinden hayal kırıklığına uğradığını ifade etmiştir. Bu eleştirilerinden sonra şu sözleri söylemişti:

“*Benim canım yok mu? Yahut sizin canınız benimkinden daha kıymetli midir? Patriğinizi görmüyor musunuz, O Beyoğlu'nda değil, sizden*

daha büyük tehlikeye maruz yerde, aşağıda bir köşede oturmaktadır (Akşam, 13 Kasım 1922, 1).

Meletios, soğukkanlılıkla hareket edilmesi gerektiğini, Tanrı'nın kendilerine yardım edeceğini ifade etmişti. Barışın imzalanmasına kadar Rum halkına beklemeleri tavsiyesinde bulunmuştu. İşgal güçlerinin kendilerinin güvenliğinden sorumlu olduklarını, İstanbul'un herkesten çok kendilerinin olduğunu ifade ederek kaçışların bir an önce durmasını istemiştir. İstanbullu Rumların muhacirlere yeterince yardım etmediklerini, böyle bir halde başka ülkelerden iltica istemenin anlamsızlığını ifade etmiştir. Yunanistan'a kaçışların devam etmesi durumunda paniği ortadan kaldırmak amacıyla *"İstanbullulara ekmek vermeyiniz. Çünkü bilâsebep kaçıyorlar"* diyeceğini söylemiştir (Akşam, 13 Kasım 1922, 1).

Meletios, muhacir Rumlara uluslararası kuruluşlardan yardım sağlamaya çalışmıştır. Örneğin, Amerikan Muavenet Heyeti'ne ve İngiltere Başbakanı Lloyd George'a başvurarak Rum muhacirlerine yardım talebinde bulunmuştur (*Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Eylül 1922, 2). İstanbul'a gelen Rum Muhacirlerin işlerinin ve ihtiyaçlarının karşılanması adına sadece Meletios değil Patrikhane'ye bağlı Metropolitler de çaba harcamışlardır. Kadıköy Metropoliti Grigorios'un girişimleriyle Kadıköy Muhacirin Komisyonu, Selimiye'de yedi bin Rum Muhacire çamaşır, kömür, sabun ve sair dağıtmıştır. 11 Şubat 1923 Pazar günü Grigorios Metropolithaneye bağlı kiliselerde okunmak üzere bir yardım çağrısında bulunmuştur (Akşam, 11 Şubat 1923, 2).

Öte yandan Patrikhane, Büyük Taarruz sonrasında Türklerin Anadolu'daki Rumlara mezalim yaptığı iddiasını artırmıştır. Meletios, İzmir Metropoliti Hrisostomos'un öldürülmesinin kırkıncı günü münasebetiyle 22 Ekim 1922'de Fener Rum Patrikhanesinde, Meletios dua etmiş; ardından *"milli kurban"* olarak addettiği İzmir Metropoliti Hrisostomos ve onunla beraber ölenler için ayin düzenlemiştir. Ayinden sonra yaptığı konuşmada Anadolu'da binlerce Rum'un zulümlere maruz kaldıklarını, tehcir edildiklerini, Metropolitlerin yok edildiklerini iddia etmiştir. Neron ve Neoklitos devirlerinde yapılan tehcir ve zulmün Anadolu'da Rumlara yapılanların yanında çok küçük kaldığını, yaşananların bir savaş hali değil *"Anadolu Hristiyanlarının felaketi ve Anadolu'nun payansız bir mezaristâna"* dönüştüğünü belirtmiştir. Meletios, *"Yunan beldelerinin bir kül ve enkaz yığımına"* dönüştüğünü söyleyerek konuşmasının sonunda İstanbul'dan kaçan Rumlara hitaben şunları ifade etmiştir: *"Bu ahaliye ehemmiyet vermeyerek buradan firar edenler için teessüf ediyorum ağlıyorum, kaçmak, için şimdilik bir sebep yoktur. Firar için filvaki bazı dakikalar gelmiş, lakin o devr geçmiştir. Rahat uyumanızı söylüyorum. Korkmayınız, kaçmayınız, ahval ne kadar müşkil olsa bile meyus"*

olmayalım...” (Akşam, 23 Ekim 1922, 3; Hâkimiyet-i Milliye, 25 Ekim 1922, 3).

Anadolu’da Fener Rum Patrikhanesinin mezalim iddiaları uluslararası alanda kabul görmüştü. O kadar ki Hıristiyanların en büyük dini lideri Papa iddia edilen mezalimi önleme adına Mustafa Kemal Paşa ile temas kurmuştu. Papa adına Kardinal Gaspari, 22 Eylül 1922’de Mustafa Kemal Paşa’ya acilen barış yapılmasını ve huzurun sağlanmasını isteyen bir telgraf göndermiştir. Mustafa Kemal Paşa, telgrafa 27 Eylül 1922’de cevap vermişti. Mustafa Kemal Paşa, telgrafında huzur ortamının sağlanmasında, Papa ile aynı fikirde olduğunu, bununla beraber bugünkü karmaşaya Yunanlıların sebebiyet verdiğini belirtmişti. Yunanlıların özellikle Batı Anadolu’dan çekilirken birçok Müslüman vatandaşa zulüm ettiklerini, halen bu zulmü Trakya’daki Türkler üzerinde devam ettirdiklerini bildirmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Papa’dan Yunanlıların Trakya’daki mezalimine son vermeleri için yardım istemiştir. Mustafa Kemal Paşa, telgrafiyle asıl mezalimi Yunanlıların yaptığını vurgulayarak aleyhteki propagandaları boşa çıkartmak istemiştir. Kardinal Gaspari ise bir gün sonra Mustafa Kemal Paşa’ya yeni bir telgraf göndermiştir. Telgrafında Papa’nın, Rum vatandaşların İzmir’de ikametlerine izin verilmesini istediğini ifade etmiştir (*İstikbâl*, 13 Ekim 1922, 1).

4.Meletios’un Patrikliğinin Sorgulanması ve İstanbul’dan Çıkarılması

4.1. Meletios’a Tepkiler

Büyük Taarruz sürecinde Patrikhane’ye Türk kamuoyundan büyük tepki yükselmiştir. Özellikle Türk basını Patrikhane’yi “*Türk düşmanı*” ve “*şer odağı*” olarak göstermiştir. Yunan Ordusunun Dumlupınar Meydan Muharebesi’nde direniş gücünün kırılmasından sonra Rumlar arasında da Patrikhane’ye tepkiler artmıştı. Yunan ordusu Türk askerleri karşısında eridikçe Rumların Patrikhane’ye olan tepkisi yükselmişti.

Patrikhane’ye tepki gösterenler arasında İstanbullu Rum tüccarlar dikkat çekmektedir. Zengin Rumların tepkisi Fener Rum Patrikhanesi’ni olumsuz etkilemiştir. Zira İstanbullu Rum tüccarlar Patrikhane’ye ciddi miktarda bağış yapan unsurların başında gelmekteydiler. Onlar sadece Patrikhane’ye bağışı kesmekle kalmamışlar aynı zamanda Patrik Meletios’a ağır hakaretler etmişler, fiili saldırı teşebbüslerinde bulunmuşlardı. Örneğin 4 Eylül 1922 tarihli Şevki imzalı Osmanlı istihbarat raporuna göre Büyük Taarruz’un başlamasıyla beraber İstanbul’daki Rum tüccarlar zaten ekonomik açıdan zarar görmüştü. Yunan ordusunun art arda aldığı mağlubiyetler onların zararlarını artırmıştır. Bu da Rum tüccarların

tavırlarında değişikliğe yol açmıştır. Artık Rum tüccarları işgal döneminde Türklere karşı izledikleri olumsuz tutumdan pişman gözükerek yeniden beraber yaşamanın yollarını aramışlardı. İşgal devresinde kendilerini yanlış yönlendirdiklerine, “*milleti uçuruma sürüklediklerine*” inandıkları İstanbul Patrikliğine ağır küfürler ve kötü sözler sarf ederek bir daha bu kuruma bağlı olmayacaklarını belirtmişlerdir (TİTE, 40/183/183-1). Tüccarların bazıları: “*Türklere kalın kafalı diyerek hâlbuki kalın kafalı bizimkilerdir. İşte Türkler kendilerini gösterdiler bizler mahvolduk. Yine Türkler merhametlidir. Bizim onlara karşı yapmış olduğumuz fenalıklara hiçbir ehemmiyet vermezler. Ve eskisi gibi kardeş olarak yaşarız*” ifadelerini kullanmışlardır. Aynı istihbarat raporuna göre İstanbul'daki diğer Rumlar da Patrikhane'ye tepkilerini had safhaya çıkarmışlardır (TİTE, 40/183/183-1).

Büyük Taarruz'da Yunan ordusunun aldığı mağlubiyetler Yunanlıları hayal kırıklığına uğrattırken Türkleri sevinç içinde bırakmıştı. Türk ordusunun hemen her gün yeni bir yeri işgalden kurtarması bütün Türkiye'de olduğu gibi İstanbul'da da kutlanmıştır. İstanbul'daki kutlamalarda halk, işgal sürecinde Türk Milli Mücadelesinin karşısında hareket edenlere karşı tepkide bulunmuşlardır. Örneğin 10 Eylül 1922'de İzmir'in kurtuluşu İstanbul'da Türklerin yoğun katılımıyla kutlandı. Gece, Darülfünunluların önderliğinde Beşiktaş ve Fener'de yaklaşık yüz bin kişinin katılımıyla büyük bir fener alayı yapıldı. Yürüyüş boyunca alay “*Yaşasın Mustafa Kemal Paşa, Yaşasın Büyük Millet Meclisi, Kahrolsun Yunan vesaire*” sloganları attı. Fener'deki alay Patrikhane önünde durdu. İtfaiye ve polis tarafından korunan Patrikhane önünde kısa bir protesto yapıldı. Gösterilerde sadece Patrikhane'ye tepki gösterilmedi, Hürriyet ve İtilaf Binası, Yunan askeri temsilciliği ve *Peyâm-ı Sabâh* matbaası göstericiler tarafından taşlandı (Hâkimiyet-i Milliye, 11 Eylül 1922, 2; Babalık 13 Eylül 1922, 1; Açıksoz 12 Eylül 1922, 1; İstikbâl, 17 Eylül 1922, 1; Yeni Adana 14 Eylül 1922, 2). Büyük Taarruz sürecinde Yunan ordusunun kesin mağlubiyeti ve kendilerine karşı oluşan tepkiler Patrikhanenin, Hürriyet ve İtilaf Fırkasının endişesini her geçen gün artırdı. 12 Eylül 1922 tarihli istihbarat raporlarına göre Hürriyet ve İtilaf Fırkası son gelişmeleri tartışmak ve yürütülecek tavrı belirlemek için Fener Rum Patrikhanesine bir heyet gönderdi (TİTE, 55/170-1; TİTE, 67/112-1). Bu heyet içinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası üyelerinden Hafız Yusuf, Şişeci Adil, Dava Vekili Ahmet Hamdi, Eyüp Posta ve Telgraf memuru Sıdkı ve ismi anlaşılamayan diğer iki şahıs bulunmaktaydı (TİTE, 55/170-1; TİTE, 56/50-1).

14 Eylül 1922 tarihli istihbarat raporuna göre 10 Eylül 1922 Pazar günü Meletios, bir ayın düzenlemişti. Ayından sonra halka hitaben yaptığı konuşmada Yunan ordusunun Anadolu'yu tahliye etmekle beraber İstanbul'u işgal edeceğini bildirmişti. Bunun için Yunan Hükümeti'nin paraya çok ihtiyacı olduğunu belirtmiş, halktan yeni fedakârlıklar yapmasını istemiştir.

Ayine katılanlardan çok sayıda vatandaş Patrik'e sert tepkide bulunmuş ve şu sözleri haykırışlardı: “P... herif bizi soydunuz kiliselerde gümüş kandil kalmadı. Mahvettiniz şimdi nereye gideceğiz bizlere yer gösteriniz, Türklerin yüzlerine nasıl bakacağız.” Ardından başlarındaki şapkaları çıkararak Patrik'in yüzüne fırlatmışlardı. Birkaç kişi ise silahlarını çekip Patrik'i öldürmek istemişlerse de araya girenler tarafından engellenmişlerdir. Bu sırada bazı Rumlar Patrik'i sürükleyerek kiliseden çıkarmışlardı. Raporla göre Patrik 14 Eylül 1922'de kiliseye gelememişti. Meletios'a karşı halkın olası saldırılarını önlemek için bir polis Patrikhane'yi korumakla görevlendirilmiştir (TİTE, 55/87-1).

1 Ekim 1922 tarihli *Şark* gazetesinde bildirildiğine göre Fener Rum Patrikhanesinde, Baş Papazlık Meclisinde yapılan toplantı “oldukça tantanalı geçmiş, ruhani ve cismani üyeler birbirine girmişlerdi.” Sivil temsilciler, dini temsilcileri “millet katilleri” diye itham etmişlerdi (*Şark*, 1 Ekim 1922, 2).

Meletios'un liderliğindeki Patrikhane'nin dini etkinliklerden ziyade siyasi meselelere karışıp Yunanistan'ın çıkarları doğrultusunda hareket etmesi Kayseri merkezinde faaliyet gösteren Türk Ortodokslarını fazlasıyla rahatsız etmişti. Papa Eftim liderliğindeki Türk Ortodoksları, Fener Rum Patrikhanesini, “Hıristiyanlığa aykırı olarak şahsi çıkarları uğruna Anadolu'da birçok masumun kanının dökülmesine neden olmakla” suçlamış ve almış oldukları kararlar Fener Rum Patrikhanesiyle tüm bağlarını kesmişlerdir. O'nun bu tavrı İstanbul'da bazı Rumlar tarafından desteklenmiştir. Örneğin 18 Eylül tarihli *Akşam* gazetesinin bildirdiğine göre İstanbul'da oturmakta bulunan çok sayıda Rum toplantı yaparak Papa Eftim'e bir mektup göndermişlerdir. Kendisini Patrik tanıdıklarını ve Meletios'u reddettiklerini bildirmişlerdir. Mektubun bir suretini de Türkiye Büyük Millet Meclisine göndermişlerdir (*Akşam*, 18 Eylül 1922, 1). Öte yandan Fener Patrikhanesinin Anadolu'da Rumların zulümlere uğradıkları ve zorla tehcir edildiklerine dair propagandalarına TBMM Hükümeti kontrolündeki Anadolu Rumlarından da yalanlamalar gelmişti. 23 Kasım 1922'de Ankara'dan belirtildiğine göre Erzincan'da bulunan Rumlardan Filip oğlu Mihaliki, Trabzon, Giresun vesair yerler adına Nikola imzalarıyla Fener Rum Patrikhanesi'nin iddialarına bir tekzibnameyle cevap verilmiştir. Tekzibnamede Fener Rum Patrikhanesinin kendileri için bir tertip yapacağını anlaşılması üzerine TBMM Hükümetinin gerekli tedbiri aldığı belirtilmiştir. Hükümetin, Patrikhanenin “şerrinden” dolayı kendilerini Anadolu'nun içerisine gönderdiklerini, her türlü ihtiyaçlarının karşılandığı ifade edilerek Patrikhanenin zulme uğradıkları yönündeki iddialarının tamamen yalan olduğu belirtilmiştir (*Akşam*, 25 Kasım 1922, 2).

Büyük Taarruzun Türk zaferiyle sonuçlanmasından sonra sadece yerli Rumlar değil, Rum basını da üslubunu değiştirmeye başlamıştır.

Rumları içinde buldukları duruma getirenlerin Meletios ve Venizelos olduğu yönünde yayınlar yapmışlardır (Toker,2006: 247). TBMM'de Patrikhane'nin Osmanlı Devletinden gelen imtiyazları sorgulanmıştır. Büyük Taarruz sonrasında milletvekilleri art arda verdikleri takrirlerle bu imtiyazların kaldırılması tekliflerinde bulunmuşlardır (TBMM ZC, D.1, C.24, 1960: 478; TBMM ZC, D.1, C.25, 1960: 408).

4.2. Meletios'un İstanbul'dan Ayrılışı

Patrikhane ve Patrik Meletios, Büyük Taarruz yenilgisi sonrasında çok yönlü eleştiri ve saldırılara maruz kalmıştır. TBMM Hükümeti, Türk kamuoyu, Meletios'tan ziyade Patrikhanenin İstanbul'dan çıkarılmasını istemiştir. Anadolu Türk, Rum Ortodoksları ve bazı İstanbul Rumları ise Patrikhane yerine Meletios'un Patriklikten düşürülmesini ve ülkeden çıkarılması yönünde baskılarını artırmıştı. Mudanya Ateşkes Antlaşması sonrasında Rumlar arasında Patrikhanenin geleceği noktasında endişeler artmıştı. Patrikhane bünyesinde Sen Sinod ve İki Meclis sıklıkla toplanarak müzakereler yapmaya başlamışlardı (Akşam, 11 Ekim 1922, 3). 12 Ekim 1922 tarihli Akşam gazetesine göre İki Meclis, İstanbul Patrikhanesinin Selanik yakınlarındaki Aynaroz (Mont Athos)'a nakledilmesi kararını almış ve durumu Venizelos'a bildirmişti (Akşam, 12 Ekim 1922, 1).

İstanbul Rum basını da bu yönde tafsilatlı bilgiler vermiştir. Rum basınına göre, Meletios Patrikhane'nin Aynaroz'a taşınması yönünde tekliflerde bulunmaktadır (Akşam, 14 Ekim 1922, 2). Fakat ilerleyen günlerde Patrikhane'nin tavrı netleşmiştir. Proya gazetesinde belirtildiğine göre Rum Patrikhanesi iki Meclisi, 17 Kasım 1922'de Meletios'un başkanlığında toplanmıştır. Meclis, Patrikhane'nin İstanbul'dan hiçbir yere gitmeyeceği kararı almıştır (Akşam, 18 Kasım 1922, 2). Patrikhanenin Türkiye'den çıkarılmayacağı kararından sonra Meletios'un istifası ve ülkeden gönderilmesi yönünde baskılar artmıştır.

Akşam gazetesi, 1 Aralık 1922'de önemli bir gazetecilik başarısına imza atarak Meletios'la görüşme yapmıştır. Meletios, bu görüşmeyle mesajlarını Türk kamuoyuna ve TBMM Hükümeti'ne aktarmak istemiştir. 2 Aralık 1922 tarihli Akşam gazetesinde yayınlanan görüşmede Meletios, öncelikle geçmişi hakkında kısa bilgi vermiştir. Kendisinin Yunanistan'dan ziyade Türkiye'ye ait olduğunu söylemiştir. Girit'te doğduğunu, 17 yaşında Kudüs'e gittiğini, 1918'e kadar Türkiye'de görev yaptığını belirterek Türk vatandaşı olduğunu vurgulamıştır. "Venizelos taraftarı idim" ifadesini kullanmıştır. Kendisinin her zaman, Türkiye ile Yunanistan'ın işbirliğine taraftar olduğunu, Venizelos'un da aynı fikri paylaştığını iddia etmişti. Türk ve Yunan milletlerinin birbirlerine çok yakın olduklarını, iki milletin dostluğunu sağlamanın gerektiğini ifade etmiştir. Özellikle, iki tarafın da

hissi duygulardan sıyrılarak mantık ve akıl ilkeleri doğrultusunda hareket ederek anlaşma zemininde buluşulmasını istemiştir. Meletios, muhacirlik meselesine de değinmiştir. Rum ve Türklerin yurtlarını terk etmelerine karşı olduğunu belirtmiş, özellikle Türkiye’de Rumların, Yunanistan’da Türklerin yaşamasının her iki devlet için faydalı olduğunu savunmuştur. İşgal günlerinde İstanbul Rumlarının yaptıklarına önem vermenin ağır başlı insanlara yakışmayacağını söyledikten sonra onların bu tavrını haklı bir gerekçeye bağlamıştı. Ona göre, İstanbullu Rumlar bir cinnet durumuna gelmişlerdir. Galeyana gelmekte de biraz haklı idiler. Zira İttihatçılardan çok çekmişler, tehcir ve askerlik hizmeti onları çok hırpalamıştı. Meletios, Rusların 1878’de Ayastefanos’a (Yeşilköy) geldikleri zamanda Rumların Türklerle beraber hareket ettiklerini belirtmiştir. Bu tavırlarının gerekçesini ise o dönemin Hükümetinin kendilerini tazyik etmemesine bağlamıştır. Meletios, artık savaş sırasında meydana gelen olayları unutmak gerektiğini, barış için başka çare olmadığını söylemişti. Patrikhanenin görev ve sorumluluklarının yalnızca dini olduğunu, siyasetle hiçbir ilişkisi bulunmadığını belirtmiştir. Patrikhanenin TBMM Hükümetinin emirlerini yerine getireceğini ifade etmiştir (*Akşam*, 2 Aralık 1922, 2; *Tanin*, 2 Aralık 1922, 4).

İlerleyen günlerde Meletios karşıtlığı artmıştır. Bu gelişmeler TBMM Hükümeti tarafından yakından takip edilmiştir. Örneğin Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa’nın 2 Aralık 1922’de Başvekil Rauf (Orbay) Bey’e ve 3 Aralık’ta Başkumandanlığa gönderdiği tezkerelere göre, İstanbul Patrikhanesinde şiddetli bir ihtilal çıkmıştır. Rumların çoğu Patrik Meletios’u reddederek Anadolu Türk Ortodoks Patrikliğini tanımak fikrindedir. Ermeni Patrikhanesinin Türklerle ilişkiye geçerek milletini kurtardığını, fakat Meletios’un bunu yapmayarak kendilerini uçuruma sürüklemiş olduklarını ileri sürmektedirler (*BCA*, 30.10.00.00/109.724.4-2,3). Fevzi Paşa’nın 3 Aralık’ta Başbakanlığa gönderdiği tezkereye göre ise İstanbul’da bir Rum Kilisesinden kendisine 30 Kasım 1922 tarihinde bir tezkere gönderilmiştir. Tezkerede TBMM Hükümetinin arzu ettiği takdirde Meletios’u makamından atarak yerine birinin tayinini isteyeceklerini söylemişlerdir (*BCA*, 30.10.00.00/109.724.4-4). Bakanlar Kurulu, İstanbul Rumlarının Patrik Meletios’u indirip indirmemekte serbest buldukları kararı almıştır (*BCA*, 30.10.00.00/109.724.4-5). Bu kararla TBMM Hükümeti, Meletios’u düşürmeye indirmeye çalışanların önünü açmıştır.

Öte yandan 1922 Aralığında Hazreti İsa’nın doğum yortusu için Meletios, beraberinde Sinod azaları bulunduğu halde BeyoğlundaPanagia Kilisesine giderek dini ayine başkanlık etti. Ayinden sonra Sinot Meclisi azaları ile kilisenin özel dairesine gitmişlerdir. Meletios yaptığı konuşmada İstanbul’dan kaçanları suçlamış, kurtulmalarının veya ölmelerinin kaderle ilişkili olduğunu söylemiştir. “*Kurtulmaktığımız mukarrer ise cümlemiz*

kurtulmalıyız. Eğer ölmek mukarrer ise, keza, hepimiz ölmeliyiz, kanın akmasına ihtiyaç hâsıl olur ise, ecdadımız gibi bizim kanımızda aksın. Burada kalanları tebrik ederim. Elbet bir çıkar yol bulunacaktır... Burada kalalım ve telaş etmeyelim. Hazreti İsa'nın tevellüdünü hal-i sulhtesîd etmeyi temenni ederim.” (Akşam, 6 Aralık 1922, 2).

TBMM Hükümeti, barış müzakerelerinin yapıldığı Lozan Barış Konferansında Patrikhanenin İstanbul'dan çıkarılmasını sağlamaya çalışmıştı. Görüşmeler sürerken 25 Aralık 1922'de Mustafa Kemal Paşa, *Le Journal* muhabiri Paul Herriot'a Çankaya'da verdiği demeçte Patrikhane hakkındaki düşüncelerini ortaya koymuştur. Demecinde Patrikhanenin artık Türkiye sınırları içerisinde kalamayacağını ifade etmiştir. “*Arabozuculuk ocağı*” olarak ifade ettiği Patrikhane'nin gerçek yerinin Yunanistan olduğunu belirtmiştir (*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, 2006: 414). Patrikhanenin ve Meletios'un ülkeden çıkarılmasında dair talepler TBMM'de fazlasıyla dile getirilmişti. 3 Ocak 1923'te Isparta Mebusu Hüseyin Hüsnü Bey, Lozan Konferansı görüşmeleri çerçevesinde Başbakan “*Rauf Bey'e Patrikhaneler İstanbul'da kalacak mı?*” sorusunu yöneltmiştir. Rauf Bey'in Fatih zamanından beri Türklerin iyi niyetli yaklaşımlarına karşın Patrikhanenin hıyanet içerisinde bulunduğunu hatırlatarak “*Biz artık aynı hatayı tekrar etmek istemiyoruz ve edemeyiz ve biz etmek istersek bu millet müsaade etmez.*” yönündeki cevabı milletvekillerinin alkışlarıyla karşılanmıştır. Bazı milletvekilleri “*Aynaroz'a, Atina'ya gitsinler*” diye bağırılmışlardır (*TBMM ZC*, D.1, C.26, 1960:154). Trabzon Milletvekili Hüseyin Bey ise “*Bir fesat ocağı*” olarak değerlendirdiği Patrikhanenin Türkiye'den çıkarılması, özellikle Meletios'un kanunlar gereğince cezalandırılması gerektiğini belirtmiştir (*TBMM ZC*, D.1, C.26, 1960:164). TBMM'de bir gün sonraki müzakereler sırasında Konya Mebusu Refik Bey'in, “*Namus ve mukaddesatını her şeyin fevkinde olarak müdafaa etmesini öteden beri bilen ve tatbik eden milletimiz artık o haydutları, o yılanları sinesinde beslemeyecektir*” ifadesi bravo sesleriyle karşılanmıştır (*TBMM ZC*, D.1, C.26, 1960:179). Rize Mebusu Abidin Bey ise “*Patrikhane artık Atina'da mı, yoksa Lloyd George'un evinde mi, nerede teşkilât yaparsa yapsın... Ruhani, cismani bilmem ne filân falan artık yoktur, mülğadır. Bunlar kireç, kuyusuna atılmıştır...*” Abidin Bey'in bu sözleri karşısında milletvekilleri Aynaroz'a diye bağırılmışlardı. İlginç olan Abidin Bey'in buna verdiği yanıtıdır. Abidin Bey: “*Aynaroz'u da alacağız. Merak etme benim orada da gözüm vardır.*” ifadelerini kullanmıştır (*TBMM ZC*, D.1, C.26, 1960:181). TBMM Hükümeti Lozan Konferansındaki temsilci heyetine Meclisteki bu görüş paralelinde hareket etmesi talimatı vermişti.

Lozan Konferansı görüşmelerinde Türk temsilci heyeti Patrikhane'nin yurt dışına çıkarılmasını teklif etmişti (*TBMM GCZ*, C.4, 1985:6). Patrikhane'nin İstanbul'da faaliyetlerine devam edemeyeceğini,

Patrik Meletios'un ise Türkler aleyhindeki çalışmalarından dolayı İstanbul'da ikamet etmesine izin veremeyeceklerinde ısrarcı olmuştu. Venizelos ise Patrikhanenin İstanbul'dan çıkarılması fikrine şiddetle karşı çıkmış, bu şartlarda bir antlaşmayı Yunanlıların hiçbir zaman imzalamayacaklarını söylemiştir (20 Aralık 1922) *Akşam*, s.1. Onun bu yaklaşımı İtilaf Devletleri temsilcilikleri tarafından da desteklenmiştir. Özellikle İngilizler Patrikhane'nin İstanbul'da kalması için yoğun baskıda bulunmuşlardı (*TBMM GCZ*, C.4, 1985:7). İngiltere temsilcisi Lord Curzon, Patrikhanenin sadece dini mahiyette kalmasını, siyasi işlerle kesinlikle ilgilenmemek şartıyla İstanbul'da bulunmasını teklif etmişti. İngiltere'nin önerisi, tarafların beyanlarının senet olarak kabul edilmesiyle çözülmüştür (*Akşam*, 15 Ocak 1923, 1). Yeni duruma göre, Patrikhane artık siyasetle uğraşmayacak, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin vatandaşları Rum halkının dinî işlerini yerine getirecek bir kurum olarak kalacaktır (Çelik, 1998:7). Fener Rum Patrikhanesinin İstanbul'da bırakılmasının kararlaştırılması İstanbul Patrikhanesinde memnuniyetle karşılanmıştır. Meletios da gazetecilere verdiği demeçte karardan memnun olduğunu beyan etmiştir (*İstikbal*, 17 Ocak 1923, 1). TBMM'de ise Patrikhanenin İstanbul'da kalması eleştirilere maruz kalacaktır. Buna karşın, Lozan Türk heyetinde bulunan Dr.Rıza Nur'un deyişiyle Patrikhane, artık "*pençemizin altında bir Papaz gibi İstanbul'da her şeyden tecrit edilmişti*" (*TBMM GCZ*, C.4, 1985:7).

Venizelos, Lozan'daki Yunanistan basın temsilcilerine verdiği demeçte, Patrikhane'nin İstanbul'da kalacağı sonucunu iletmiştir. Buna ek olarak barışın imzalanmasından sonra Patrik Meletios'un Patriklikten istifa etmesi gerektiğini ifade etmiştir (*Akşam*, 14 Ocak 1923, 1). Venizelos'un bu beyanı Meletios'un durumunu belirlemiştir. Venizelos'un demecinden anlaşılıyor ki Patrikhane merkezi İstanbul'da kalacak fakat Meletios Patrik olamayacaktı. Venizelos, bundan sonra Meletios'un istifasını sağlamak için yoğun faaliyetlere başlamıştır (*Akşam*, 25 Şubat 1923, 1). Buna karşın Meletios, başlangıçta istifa çağrılarını direnmişti. Fakat gerek Venizelos'un gerekse TBMM Hükümeti ve muhalif Rumların baskısı her geçen gün Meletios için dayanılmaz hale gelmişti. Örneğin, 1 Haziran 1923'te İstanbul'daki Rumlar Patrik Meletios'un istifasını isteyerek Patrikhane'yi basmışlardır (*Akşam*, 2 Haziran 1923, 1). Bütün baskılara rağmen Meletios istifaya yanaşmamıştı. Buna karşın bir ara çözüm bulunmuş, Patrikhane Meclisi Meletios'un Aynaroz'a gönderilmesini kararlaştırmıştı. Böylece Meletios istifa etmemekle birlikte İstanbul'dan çıkarılmış olacaktı. Bütün baskılar sonucunda Meletios, geri adım atmış ve 27 Haziran 1923'te Fener'i terk edeceğini açıklamıştı (Sofuoğlu, 1996: 143). 10 Temmuz 1923'te saat iki buçukta ise Fener'den Galata rıhtımındaki vapura sevk edilmişti (*Akşam*, 11 Temmuz 1923, 1). Meletios'un İstanbul'dan ayrılmasıyla birlikte Patrikhaneye Sen Sinod tarafından başkan vekili olarak Kayseri Metropoliti

Nikolay seçilmişti (*Akşam*, 11 Temmuz 1923, 1). Atina'dan 14 Temmuz tarihiyle bildirildiğine göre Patrik Meletios ise Aynaroz'a ulaşmıştır (*Akşam*, 16 Temmuz 1923, 1).

Meletios, Aynaroz'a gittikten sonra Patrikhane'yi Yunanistan'a taşımaya çalışmıştır. Bu sırada Fener Rum Patrikhanesinde Meletios'un İstanbul'dan ayrılırken resmen istifa etmemesinden kaynaklanan yeni patrik seçimi sorunları yaşanmıştı. Patrikhane, Meletios'un istifa etmesi yönünde baskıyı artırdı. Meletios'un istifa etmemesi karşısında, Patrik makamının boş kalacağını bağlı kiliselere bildirdi. Meletios ise görevini bırakmama konusunda direnmıştır. Bu anlamda Atina'ya giderek çabalarını sürdürmüşse de başarılı olamamıştır. Zira Yunan Hükümeti Türkiye ile yeni bir anlaşmazlığın ortaya çıkmamasını istiyordu. Bunun için Khristostomos'u, Meletios'u görevden çekilmesini ikna etmek üzere 12 Ekim'de Selanik'e gönderdi. Meletios, bu girişim neticesinde 10 Kasım 1923'te Patriklikten istifa etmeyi kabul etti (Toker, 2006: 263-265). Meletios'un istifası üzerine Sinod Meclisi İstanbul Valiliğine başvurarak yeni patrik seçimi için izin istedi (Şahin, 1980; 208). Gerekli iznin çıkmasıyla 6 Aralık 1923'te yapılan seçimler neticesinde Kadıköy Metropoliti Grigorios yeni Patrik seçildi (Baş, 2005: 65).

Sonuç

Çalışmada Büyük Taarruz öncesi, süreci ve sonrasında Patrik Meletios'un rolüne dair önemli tespitlere ulaşılmıştır. Her şeyden önce bu süreçte Meletios dini misyonunun dışına fazlasıyla çıkmıştır. Batı Anadolu'yu işgal etmiş bulunan Yunanistan'ın emellerine ulaşması için dini, siyasi ve askeri vasıtaları sonuna kadar kullanmıştır. Bu da Türkler arasında Meletios'a ve Patrikhane'ye olan kızgınlığı artırmıştır. Rumlar'ın ise Büyük Taarruzun gelişimine göre Meletios'a bakışları değişmiştir. Rumlar Büyük Taarruzun başlangıcında Meletios'a olan desteklerini esirgememişlerdir. Fakat ne zaman ki Yunan ordusu art arda yenilgiler almaya başlamış, o vakit Rumların eleştirisi okları Meletios'a doğrulmuştu. Zira yenilginin en önemli sorumlularından biri olarak Meletios görülmüştü.

Patrikhane'ye karşı gösterilen tepkiler ise Yunan hezimetinin sonuçlanmasıyla birlikte had safhaya çıkmıştır. Artık Meletios İstanbul'da bazı Rumlar arasında istenmeyen kişi ilan edilmiş, Patriklik görevinden ayrılarak ülkeyi terk etmesi istenmişti. Bu istek TBMM Hükümeti tarafından da desteklenmiştir. Zira Büyük Taarruz sürecinde kendi ülkesinin çıkarları yerine işgalci bir devletin menfaatleri için gayret göstermişti. Onun bu süreçteki tavrı TBMM Hükümeti'nin Meletios'un yanı sıra Patrikhane'nin de bir daha geri dönmeyecek şekilde ülkeden çıkarılması kararında belirleyici olmuştu. Fakat Lozan Antlaşması'nda Patrikhane'nin Türkiye'de

kalması kabul edilmişti. Bu karar Meletios'un kurtuluşu olamamıştır. Büyük Taarruz sürecinde kötü sınav vermiş olan Meletios'un artık Türkiye'de kalamayacağı TBMM Hükümetinin yanı sıra Venizelos gibi Yunanlılar tarafından dahi kabul edilmiştir. Neticede Meletios İstanbul'da fiili saldırılara kadar ulaşan protestolar neticesinde İstanbul'dan ayrılmak, bir süre sonra ise istifa etmek zorunda kalmıştır.

Böylece Türklerin Büyük Taarruz zaferi Meletios'un Patrikliğini ve Türkiye'den çıkarılması sonucunu da doğurmuştu. Hiç şüphesiz bu sonu Meletios'un Büyük Taarruz sürecinde yapmış olduğu faaliyetler belirlemişti.

Kaynakça

Arşiv ve Resmi Yayınlar

BCA, 30..10.0.0/139.724.12.

BCA, 30..10.0.0/54.355.13.

BCA, 30.10.00.00/109.724.4, Lef.1-5.

BOA, MV., 223/158, Lef.1.

TİTE, Kutu: 40, Gömlek 183, Belge: 183, 183-1.

TİTE, Kutu: 40, Gömlek 184, Belge: 184, 184-1-2.

TİTE, Kutu: 47, Gömlek:65, Belge: 1-2.

TİTE, Kutu: 55, Gömlek:87, Belge: 1.

TİTE, Kutu: 55, Gömlek:163, Belge: 1.

TİTE, Kutu: 55, Gömlek:170, Belge: 1

TİTE, Kutu: 56, Gömlek 50, Belge: 1-2.

TİTE, Kutu: 67, Gömlek:112, Belge: 1.

1985. *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, C.4, Ankara: İş Bankası Yay.

1960. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre:1, C.24, Ankara: TBMM Matbaası.

1960. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 1, C.25, Ankara: TBMM Matbaası.

1960. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre:1, C.26, Ankara: TBMM Matbaası.

Gazeteler ve Dergiler

Açıksöz

Akşam

Babalık

Hâkimiyet-i Milliye

Islahat

İkdâm

İstikbâl

Peyâm-ı Sabâh

Sada-yı Hak

Şark

Tanin

Vakit

Varlık

Yeni Adana

Telif Eserler

Arslan, E. 1995. “Kurtuluş Savaşında Yunan-Fener Patrikhanesi Birlikteliğine Karşı Örgütlü Bir Yaklaşım “Türk Ortodoks Kilisesi”, *A.Y.D.*, 4(15), 407-442.

Atalay, B. 2001. *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)*, İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yay.

Atalay, B. 2005. “Rum Ortodoks(Fener) Patrikhanesi'ne Verildiği Varsayılan İmtiyazlar ve Bugünkü Statüsü”, Ankara: *XIV. Türk Tarih Kongresi*,2(2), 1414-1440.

Atatürk, M.K. 1997. *Nutuk 1919-1927*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.

Baş, M.2005. *Türk Ortodoks Patrikhanesi*, Ankara: Alperen Yay.

Çelik, M.1998. *Fener Patrikhanesine Verilecek Ökumeniklik Statüsünün Türkiye İçin Doğuracağı Tehlikeler*, İzmir: Akademi Kitapevi.

Ercan, H.Y. 1967 “Fener ve Türk Ortodoks Patrikhanesi”, *Türk Araştırmaları Dergisi*,5(8-9), 411-438.

Güler, A. 2007. *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, Ankara: Türk Metal Sendikası Yay.

Güner, Z. 1998. *Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1 Aralık 1918-13 Mayıs 1920)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.

Macar, E. 2003. *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*, İstanbul: İletişim Yay.

Polat, H.A. 2011.“Milli Mücadele Yıllarında Marmara Bölgesi'nde Faaliyet Gösteren Rum ve Ermeni Çeteleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 263-290.

Sofuoğlu, A.1996. *Fener Rum Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri*, İstanbul, Turan Yayınevi

Şahin, M.S. 1980; *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*, İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Toker, H. 2006. *Mütareke Döneminde İstanbul Rumları*, Ankara: Genelkurmay ATASE ve Denetleme Başkanlığı Yay.

Topbaş, T. 2007. *Ekümeniklik Fener Rum Patrikhanesi*, İzmir: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Üçüncü, U. 2012. *Türk Kamuoyunda Büyük Taarruz*, Ankara: Altınpost Yay.

Yalçın, E. 2010. II. Meşrutiyet Döneminde Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 45, 157-176.

Yıldırım, U. 2004. *Dünden Bugüne Patrikhane*, İstanbul: Kaynak Yay.

1964. "Yunan Başkumandanı Trikopolis Nerede, Kime Nasıl Teslim Oldu?", *Tarih Konuşuyor*, 2(7), 509-535.

2006. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.

EKLER

EK-1: Patrik Meletios, (Akşam, 12 Temmuz 1923, 1).

157

تاریخ	تاریخ اولدنی دوات	تاریخ	تاریخ
۲۲۷	۱۹	۹	۱۵۷
۱۹	۱۹	۱۸	۱۸

مجلس وکلاء
مذاکره مخصوص ضبط نامه

خلاصه مالی

قلمای نقاشی هانم خاندان و در دست ایله بر پایه تفهیم ایفاد رئیس مرکز حیه سقده بلخاچ
رایج اولدو ملطه ومانته راز تصدیق و سلیق قیامین علیا حای یا خود انا ملطه کی بطریقاً تک
صفه روحانی سید قابول نایف کورلیه بر قید هارکات تک نبع ذوقنا بوجه نایبنا قادی لروی مضمون حریفه تک
۹۵ ماسلاخ نایف و ۷۹ نوروز تکرری ماسلاخ نایبنا قادی

قاری

مسلک نوده نشکانه مضمون اجلاس خدیو تک عاجیم نفع ننه اشعاره تکرر نفعه

MV. 221 / 157

MV.00221

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Ek-2: Patrikhane'nin Kanunsuz eylemlerine dair Osmanlı Meclis-i Vükelâ Kararı, BOA, MV., 223/158, Lef.1.

